

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

TEZĂ DE DOCTORAT

**ALTERNANȚA CAUZATIV-INCOATIV ÎN LIMBILE
NATURALE. UN STUDIU DE LINGVISTICĂ TEORETICĂ ȘI
APLICATĂ**

REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. ȘTEFAN OLTEAN

CANDIDAT:
MARIA POPONEȚ

Cluj-Napoca
2017

CUPRINS

MULȚUMIRI.....	6
INTRODUCERE.....	7
CAPITOLUL I: METODOLOGIE	15
1.1.Introducere.....	15
1.2.Metode cantitative	15
1.2.1. Analiza statistică a metodelor cantitative.....	17
1.2.1.1.Activitatea I.....	17
1.2.1.2.Activitatea II	25
1.2.1.3.Activitatea III.....	27
1.2.1.4.Activitatea IV.....	31
1.2.1.5.Activitatea V	37
1.2.1.6.Activitatea VI.....	40
1.2.1.7.Activitatea VII	47
1.2.1.8.Activitatea VIII.....	57
1.3.Concluzii.....	60
CAPITOLUL II: ALTERNANȚA CAUZATIV-INACUZATIV.....	62
2.1.Introducere.....	62
2.1.1. Ipoteza inacuzativității.....	62
2.1.2. Teste sintactice ale inacuzativității	63
2.2.Alternanța cauzativ-incoativ	67
2.2.1. Abordări teoretice.....	68
2.2.1.1.Cauzativizarea.....	68
2.2.1.2.Detransitivizarea	69
2.2.1.2.1. Reinhart (2002)	69
2.2.1.2.2. Levin, Rappaport Hovav (1995)	71
2.2.1.2.2.1.Componentă	76

2.2.1.2.2.1.1. Verbe de configurație spațială	78
2.2.1.2.2.1.2. Verbe de mișcare	81
2.2.1.2.2.1.3. Verbe de existență, apariție și dispariție.....	85
2.2.1.2.2.1.4. Verbe de emisie	87
2.3. Alternanța cauzativ-inacuzativ în română	89
2.3.1. Verbe de schimbare de stare	90
2.3.1.1. Corespondentele din română ale verbelor cu cauză internă identificate de Levin, Rappaport Hovav (1995): marcarea morfologică vs. tip de eveniment	97
2.3.1.2. O explicație pentru marcarea morfologică a verbelor incoative	107
2.3.1.2.1. Haspelmath (1993)	107
2.3.1.2.2. Verbele incoative spontane în română	108
2.3.1.2.3. Concluzie	110
2.3.2. Verbe de configurație spațială	110
2.3.2.1. Verbe de asumare de poziție	111
2.3.2.2. Verbe care exprimă o schimbare de poziție a unei entități	114
2.3.2.3. Verbe care exprimă o schimbare pe o axă spațială	115
2.3.2.4. Verbe de poziție	116
2.3.3. Verbe de mișcare	118
2.3.3.1. Verbe de mișcare direcționată	119
2.3.3.2. Verbe de tip <i>roll</i>	120
2.3.3.3. Verbe agentive	123
2.3.4. Verbe de existență, apariție și dispariție	125
2.3.5. Verbe de emisie	128
2.3.5.1. Verbe de emisie de lumină	130
2.3.5.2. Verbe de emisie de sunet	130
2.3.5.3. Verbe de emisie de miros	134
2.3.5.4. Verbe de emisie de substanță	135
2.3.6. Verbe aspectuale	137
2.3.7. Recapitulare: Alternanța cauzativ-inacuzativ	137
2.3.7.1. Factori care permit participarea la alternanța cauzativ-incoativ	138
2.3.7.2. Argumente suplimentare contra Reinhart (2002) și Levin, Rappaport Hovav (1995) ...	142

2.4. Concluzii	147
----------------------	-----

CAPITOLUL III: STRUCTURA ȘI SEMNIFICAȚIA VERBELOR CAUZATIVE ȘI ALE VERBELOR INCOATIVE148

3.1.Introducere	148
3.2.Structura evenimentială a incoativelor.....	148
3.2.1. Premisă: Alexiadou et al. (2006).....	149
3.2.2. Construcții ce prezintă un eveniment cauzativ implicit.....	151
3.2.2.1.Cauzativul adversativ din japoneză	151
3.2.2.2.Construcția deziderativă din finlandeză.....	154
3.2.2.3.Prezintă incoativele un eveniment cauzativ implicit?.....	156
3.2.2.3.1. Evaluarea modificării prin grupuri prepoziționale introduse de <i>from/de la</i>	157
3.2.3. Prezintă incoativele o entitate cauzală implicită?	168
3.3.Structura evenimentială a cauzativelor lexicale.....	174
3.3.1. Premisă: cauzativele lexicale au un singur eveniment reprezentat în sintaxă	175
3.3.2. Evaluarea ipotezei	188
3.4.Analize semantice ale incoativelor	192
3.4.1. Chierchia (2004)	192
3.4.1.1.Formularea ipotezei	192
3.4.1.2.Alternața cauzativă.....	196
3.4.1.3.Evaluarea ipotezei pe baza datelor din română.....	199
3.4.2. Koontz-Garboden (2009)	209
3.4.2.1.Formularea ipotezei	209
3.4.2.2.Argumente referitoare la negație	215
3.4.2.3.Evaluarea ipotezei.....	218
3.5.Concluzii	220

CAPITOLUL IV: SEMANTICA ȘI SINTAXA MORFOLOGIEI ANTICAUZATIVE....221

4.1.Introducere	221
4.2.Incoativele în franceză	221
4.3.Incoativele în italiană.....	229

4.4.Incoativele în română.....	239
4.4.1. Trăsături semantice ale incoativelor cu <i>se</i> obligatoriu și ale incoativelor fără <i>se</i>	242
4.4.1.1.Incoative cu <i>se</i> obligatoriu	242
4.4.1.2.Incoative fără <i>se</i>	245
4.4.2. Diferențe semantice între formele care prezintă <i>se</i> și cele care nu prezintă <i>se</i> în cazul incoativelor care înregistrează ambele variante	246
4.4.2.1.Verbe în cazul cărora cliticul <i>se</i> impune restricții de selecție.....	247
4.4.2.2.Verbe în cazul cărora cliticul <i>se</i> nu impune restricții de selecție.....	258
4.5.Reprezentarea structurală a lui <i>se</i> anticauzativ	268
4.5.1. Abordări ale lui <i>se</i> incoativ	269
4.5.1.1.Chierchia (2004)	270
4.5.1.2.Schäfer (2008)	274
4.5.1.3.Folli (2002)	279
4.5.1.4.Ramchand (2008)	283
4.5.1.4.1. Consecințe ale teoriei lui Ramchand (2008) asupra inacuzativității.....	297
4.6.Concluzii.....	306
CONCLUZII	308
ANEXĂ: CHESTIONAR LINGVISTIC	312
BIBLIOGRAFIE.....	330

Cuvinte-cheie: alternanța cauzativ-incoativ, inacuzativitate, abordări lexicaliste, abordări sintactice, română, structura evenimențială a incoativelor, structura evenimențială a cauzativelor lexicale, analize reflexive ale incoativelor, semantica lui *se* anticauzativ, sintaxa lui *se* anticauzativ

Rezumat

Lucrarea de față, *Alternanța cauzativ-incoativ în limbile naturale. Un studiu de lingvistică teoretică și aplicată*, investighează alternanța verb cauzativ-verb incoativ, un fenomen de interfață între semnificație lexicală, sintaxă și morfologie. În cadrul lucrării, ne propunem să aducem clarificări asupra unor aspecte controversate ce țin de sintaxa, semantica și morfologia incoativelor și cauzativelor din română. Cu toate că ne vom opri, în special, asupra limbii române, abordarea noastră este, în esență, comparativă, concluziile raportându-se la datele din engleză sau din alte limbi romanice.

La alternanța cauzativă iau parte verbele care prezintă variante tranzitive și intransitive, unde semnificația variantei tranzitive este „cauzează V-intransitiv” (Levin, Rappaport Hovav 1995: 79). Relevanța sintactică a alternanței cauzative constă în faptul că ea reprezintă un diagnostic al inacuzativității, ipoteza conform căreia argumentul unic al verbelor inacuzative este proiectat în poziția obiectului direct (Perlmutter 1978, Burzio 1986). În urma inventarierii claselor de verbe care participă la alternanța cauzativă, reiese că majoritatea sunt verbe de schimbare de stare, de unde rezultă focalizarea asupra alternanței cauzativ-incoativ.

Studierea alternanței cauzative presupune examinarea principalelor teorii care abordează această problemă din perspectiva gramaticii generative, teorii ce presupun o corespondență fixă între roluri semantice și poziții sintactice. Deși, în general, este acceptată ipoteza potrivit căreia verbele care participă la alternanța cauzativă prezintă o singură intrare lexicală, locul derivării variantelor, în lexicon sau în sintaxă, constituie o problemă controversată, dând naștere la două tipuri diferite de abordări: lexicaliste și sintactice. Astfel, un alt obiectiv al cercetării noastre îl reprezintă identificarea avantajelor și dezavantajelor teoriilor examinate.

Concluziile au fost obținute fie în urma analizei presupuzițiilor teoriilor respective, fie apelând la metode calitative și cantitative. Metodele calitative au presupus colectarea de exemple atestate de pe internet, în timp ce metodele cantitative au presupus interogarea vorbitorilor cu privire la acceptabilitatea unor propoziții construite. Astfel, demersul nostru nu este doar teoretic,

ci și aplicativ, încercând să stabilească viabilitatea asumpțiilor teoretice pe baza opiniilor vorbitorilor de limba română.

Principalele rezultate ale cercetării noastre vizează următoarele aspecte: inventarierea claselor de verbe care participă la alternanța cauzativă în română, structura evenimentială a incoativelor, structura evenimentială a cauzativelor lexicale, respingerea analizelor reflexive ale incoativelor, semnificația lui *se* anticauzativ, sintaxa lui *se* anticauzativ.

Lucrarea este alcătuită din patru capitole, după cum urmează:

Capitolul I, *Metodologie*, prezintă rezultatele obținute în urma cercetării cantitative. Datele au fost colectate prin intermediul unui chestionar lingvistic cuprinzând 8 activități diferite, distribuit prin e-mail. 33 de persoane au acceptat să participe la studiu, completarea chestionarului necesitând precizarea vârstei, limbii materne și a limbii vorbite preponderent în ultimii 5 ani. Aceste criterii au generat câteva variabile. Participanții au fost împărțiți în trei grupe în funcție de vârstă, fiecare grupă fiind alcătuită din 11 persoane. Alte variabile sunt reprezentate de limba maternă și limba vorbită preponderent în ultimii 5 ani. Cei mai mulți respondenți, 32 de persoane, sunt vorbitori nativi de limba română, în timp ce unul este vorbitor nativ de limba maghiară. 31 de persoane au vorbit preponderent limba română în ultimii 5 ani, o persoană a vorbit limba engleză, în timp ce vorbitorul nativ de limba maghiară a vorbit maghiară și română.

În cadrul Activităților I, II, III, IV, VII, participanții au atribuit propozițiilor o valoare de la 1-5 distribuite pe o scară Lickert, în Activitatea V, au atribuit propozițiilor o valoare de la 1-2, iar în Activitățile VI și VIII, participanții au ales semnificația pe care o asociază unei propoziții dintr-un set de patru opțiuni.

Activitatea I a testat acceptabilitatea variantelor tranzitive pentru verbele incoative care sunt exclusiv intransitive conform *Dicționarului explicativ al limbii române*. Rezultatele acestei activități arată că, în general, vorbitorii consideră tranzitivele verbelor de schimbare de stare cu cauză internă discutabile (3) atunci când subiectul este o cauză naturală, și complet inacceptabile (1) când subiectul este agent.

Activitatea II a testat acceptabilitatea modificării incoativului *a se sparge* prin cauze introduse de grupuri prepoziționale cu centrul *de la*. Acestea au fost considerate aproape perfecte (4).

Activitatea III a testat acceptabilitatea modificării inergativelor prin cauze ce exprimă emoții introduse de grupuri prepoziționale cu centrul *de/de la*. Rezultatele acestei activități arată că în română inergativele sunt, de preferință, modificate prin cauze ce exprimă emoții introduse de grupuri prepoziționale cu centrul *de*, nu *de la*.

Activitatea IV, care și-a propus să stabilească dacă incoativele prezintă o entitate cauzală implicită/un cauzator implicit, a generat rezultate inconcludente. Considerăm că testul arată că în română incoativele sunt, de preferință, urmate de o cauză non-agentivă, în timp ce pasivele sunt urmate de un agent.

Activitatea V, constând într-un test pentru identificarea structurii evenimentiale a cauzativelor lexicale, demonstrează că cel puțin unele cauzative lexicale sunt bi-evenimentiale în română.

În Activitatea VI, în cadrul testului pentru identificarea semnificației diferitelor tipuri de verbe de schimbare, respondenții noștri au atribuit incoativelor, verbelor non-agentive ce exprimă modalitatea deplasării și verbelor de apariție/dispariție semnificația de schimbare, rezultat ce reprezintă un argument suplimentar împotriva analizei reflexive a incoativelor propusă de Chierchia (2004) sau Koontz-Garboden (2009).

Activitatea VII, care a testat proprietățile aspectuale ale incoativelor cu *se* opțional, arată că nu sunt diferențe semnificative între varianta cu *se* și cea fără *se*, atunci când verbele sunt modificate de grupuri prepoziționale cu centrul *în* și *împ* *de*. Dat fiind faptul că cele două variante nu diferă din punctul de vedere al telicității, analiza inergativă a incoativelor fără *se* nu este motivată.

Activitatea VIII, legată de Activitatea VII, și-a propus să stabilească dacă incoativele fără *se* pot fi parafrazate prin *a face/a produce*+substantiv. Rezultatele Activității VIII, unde două incoative nemarcate prin *se*, din totalul de patru incoative supuse testului, primesc parafraza *a face/a produce*+substantiv în procente mai mari de 50%, sunt invalidate de rezultatele Activității VII.

Capitolul II, *Alternanța cauzativ-incauzativ*, examinează clasele de verbe care participă la alternanța cauzativă în română. După trecerea în revistă a unor analize lexicaliste reprezentative, ne oprim asupra clasificării verbelor incauzative din engleză propusă de Levin, Rappaport Hovav (1995). Plecând de la premisa că participarea la alternanță este strâns legată de conceptele

semantice *cauzare internă* și *cauzare externă*, autoarele susțin că doar verbele de schimbare de stare și verbele non-agentive ce exprimă modalitatea deplasării participă la alternanța cauzativă.

Pornind de la clasificarea verbelor inacuzative din română propusă de Dragomirescu (2010), examinăm participarea acestor verbe la alternanța cauzativă, concluzionând că, deși marea lor majoritate sunt verbe de schimbare de stare, și alte verbe inacuzative participă la alternanță (Dragomirescu 2010). Propunem o clasificare mai detaliată a verbelor de configurație spațială și a verbelor de mișcare și aducem argumente în favoarea inergativității verbelor de emisie din română.

Utilizând rezultatele obținute în Activitatea I, examinăm corespondentele din română ale verbelor de schimbare de stare cu cauză internă identificate de Levin, Rappaport Hovav (1995) în engleză, urmărind corelația dintre cauzare internă sau cauzare externă și marcarea morfologică a verbelor de schimbare de stare. Marcarea morfologică a tuturor acestor verbe de schimbare de stare nu poate fi explicată de conceptele *cauzare internă* și *cauzare externă*. Mai mult decât atât, aceste concepte nu pot da seama de participarea la alternanța verb tranzitiv-verb inacuzativ a verbelor statice de configurație spațială de tipul *a se găsi*.

Capitolul III, *Structura și semnificația verbelor cauzative și ale verbelor incoative*, este alcătuit din trei părți: Prima parte a capitolului investighează structura evenimentială a incoativelor, căutând să stabilească dacă incoativele prezintă un eveniment cauzativ implicit sau o entitate cauzală implicită/un cauzator implicit. Comparăția dintre incoative, pe de o parte, și verbe statice și inergative, pe de altă parte, servește la elucidarea structurii evenimentiale a incoativelor. Faptul că toate aceste clase de verbe pot fi modificate prin cauze introduse de grupuri prepoziționale cu centrul *de la* dovedește că incoativele nu prezintă un eveniment cauzativ.

Pe de altă parte, testul propus de Härtl (2003) pentru a detecta o entitate cauzală implicită/un cauzator implicit este aplicat incoativelor din română. În testul din Activitatea IV, participanții au atribuit o valoare de la 1-5 următoarelor construcții: incoativul *a se sparge* marcat prin *se*, incoativul *a seca* nemarcat prin *se* și corespondentele lor pasive urmate fie de un agent, fie de o cauză. Incoativele urmate de o cauză au obținut valori mai mari decât incoativele urmate de un agent, în timp ce pasivele urmate de un agent au obținut valori mai mari decât pasivele urmate de o cauză. Considerăm că acest test nu detectează o entitate cauzală implicită în

structura incoativelor, ci indică preferința pentru anumite tipuri de cauzatori în continuarea incoativelor și pasivelor.

A doua parte a capitolului cercetează structura evenimentială a cauzativelor lexicale din română. Mai exact, dorim să stabilim dacă acestea prezintă o structură mono-evenimentială, asemenea cauzativelor din limbi înrudite (Martin, Schäfer 2014), sau bi-evenimentială. Rezultatele testului din Activitatea V arată că cel puțin unele cauzative lexicale din română prezintă atât evenimentul cauzativ, cât și evenimentul de schimbare de stare în sintaxă.

A treia parte a capitolului trece în revistă două analize reflexive ale incoativelor bine-cunoscute în literatură. Analiza lui Chierchia (2004) este respinsă apelând la comparația dintre reflexive și incoative modificate de *singur/de la sine*. De asemenea, amintim rezultatele Activității VI, care a testat semnificația inacuzativelor ce nu sunt modificate de *singur/de la sine*. Atribuirea semnificației *schimbare* verbelor inacuzative în procente ridicate constituie un argument suplimentar contra analizelor reflexive ale inacuzativelor din limbile romanice.

Argumentele referitoare la negație prezentate de Schäfer, Vivanco (2013) contra analizei reflexive a incoativelor din Koontz-Garboden (2009) sunt, de asemenea, menționate în acest capitol. Singurul argument în favoarea analizei reflexive a incoativelor este formal, constând în marcarea morfologică prin pronumele *se*. Acest argument va fi respins în capitolul următor.

Capitolul IV, *Semantica și sintaxa morfologiei anticauzative*, este alcătuit din două părți: Prima parte a capitolului investighează corelația dintre marcarea morfologică și interpretarea incoativelor și începe cu prezentarea diferențelor semantice identificate de Labelle (1992) în franceză și a diferențelor aspectuale identificate de Folli (1999, 2002) în italiană. Labelle (1992) susține că în perechile de incoative cu *se* opțional, varianta fără *se* exprimă un eveniment spontan, în timp ce varianta cu *se* exprimă un eveniment cauzat. Folli (1999, 2002) susține că în perechile de incoative cu *si* opțional, versiunea cu *si* este telică, în timp ce versiunea fără *si* este atelică.

Incoativele din română sunt examinate pentru a vedea dacă se comportă asemenea incoativelor din limbi romanice înrudite. Vom arăta că unele incoative cu *se* opțional sunt, de fapt, specializate pentru anumite tipuri de obiecte. De obicei, versiunea fără *se* exprimă un eveniment perceput drept spontan în momentul formării verbului, în timp ce versiunea cu *se* exprimă o „deviere” de la această semnificație (implicită). Este important faptul că, în ciuda marcării morfologice, versiunea cu *se* poate exprima un eveniment spontan.

De asemenea, arătăm că nu există o corelație între marcarea morfologică și tipul de eveniment în cazul incoativelor cu *se* opțional. Pe de altă parte, sunt investigate proprietățile aspectuale ale incoativelor cu *se* opțional care nu manifestă restricții de selecție. Pe baza rezultatelor din Activitatea VII, susținem că incoativele cu *se* opțional care nu manifestă restricții de selecție prezintă proprietăți aspectuale asemănătoare, astfel încât analiza inergativă a variantelor fără *se* nu este motivată. Aceste rezultate contrazic ipoteza avansată de Labelle (1992) potrivit căreia incoativele fără *se* sunt, în mod necesar, inergative. Mai mult decât atât, cercetarea noastră arată că rezultatele obținute de Folli (1999, 2002) nu se aplică la limba română. În cazul incoativelor cu *se* opțional, nu se poate afirma că versiunea cu *se* este telică, iar versiunea fără *se* este atelică.

A doua parte a capitolului examinează cele mai reprezentative analize propuse pentru *se* incoativ în limbile romanice, cu scopul de a identifica analiza potrivită pentru *se* anticauzativ prezentat de incoative, verbele non-agentive ce exprimă modalitatea de deplasare și, prin extensie, verbele stative de configurație spațială din română. Credem că analiza propusă de Ramchand (2008), care sintacticizează conceptele *cauzare internă* și *cauzare externă* ale analizei lexicaliste din Levin, Rappaport Hovav (1995), poate reprezenta *se* anticauzativ în română. Adaptând ipoteza lui Schäfer (2008) la teoria lui Ramchand (2008), considerăm că analizarea lui *se* drept expletivizare a centrului grupului care introduce argumentul extern poate da seama nu doar de relația dintre cauzative lexicale și incoative sau verbe non-agentive care exprimă modalitatea de deplasare, ci și de relația dintre tranzitivul *a găsi* și verbul inacuzativ de configurație spațială *a se găsi*. Cu toate acestea, cartarea dintre sintaxă și structura evenimentială asumată de această teorie nu poate da seama de valența verbelor de tipul *a dispărea*.